

INFÖR VAL: ETT SVAR TILL P. O. TRÄSKMAN

I en viss bemärkelse har jag alltid ansett det vara både onödigt och något av en excess att reagera på en bokrecension. Recensioner inskränker sig ofta till att presentera boken, och själva bedömningsdelen, även när den är som mest kritisk, företäder endast recensentens uppfattning om tankarna i publikationen. P. O. Träskmans (nedan POT) bedömning av den antologi som tillägnats Alvar Nelson, Skuldfrihet och ansvarslöshet (NTfK 4/1995, s. 303-312), innehåller emellertid vissa påståenden som överskrider ramarna för en sedvanlig bokrecension. Därför anser jag det nödvändigt att kommentera de anmärkningar som gäller såväl min egen andel i antologin som den kritiska straffrättslärans kontext, där min text strävar att röra sig.

Efter en omfattande presentation av två - eventuellt tre - kritiska texter konstaterar POT att han "alltid själv haft svårt att diskutera abolitionism med abolitionister", och bokrecensionen förefaller inte heller att vara något undantag. Som orsak till sin svårighet uppger han abolitionisternas låsta och kompromisslösa argument, och för att abolitionisternas ovilja att kompromissa inte skall bli oklar för någon, hänvisar han ännu för säkerhets skull dels till Kjell Sevóns "skrämmande språkbruk", dels till de i Tapio Lappi-Seppäläs förtjänstfulla artikel anförda påpekandena om systemförespråkarnas "fråntagna talerätt". Ena riktiga odjur, de där abolitionisterna!

I den skenbara dialog som bokrecensionen ger upphov till tangerar POT emellertid också mer teoretiska frågor. Han anser att straffsystemet i grund och botten bara är ett försök att lösa samhällsproblem genom politiska beslut, varför straffrättslig forskning kan legitimeras endast via dess bruksvärde i samhället. "Teori för teorins skull" kan straffrätten således inte fördras. POT förutsätter att han efter de forskningsmässiga valen fortfarande har en frihet att välja det sätt på vilket forskningen används politiskt. Denna valsituation är problematisk. Genom att hänvisa till de i antologin representerade abolitionisternas "antipragmatiska" perspektiv ställer POT slutligen den kritiska forskaren inför ett från grundskolans psykologi bekant moraliskt dilemma - skall man förhindra ett dödsstraff eller skall man låta det verkställas för att åter ha något att kritisera - och avslutar sin kritik med en patetisk förklaring, avskild till ett eget stycke: "Jag har gjort mitt val".

När POT i detta sammanhang talar om abolitionister, antar jag att han avser de yngre finländska forskarna som han behandlat tidigare i recensionen, nämligen Ari Hirvonen och mig samt med vissa reservationer också Kjell Sevón, och inte till exempel sådana abolitionismens huvudarkitekter som Thomas Mathiesen, Herman Bianchi eller Louk Hulsman. Om det förhåller sig så, kan POT inte hänvisa till någon existerande "svår diskussion". Han har mig veterligen inte tidigare skrivit om abolitionismens teori, och inte heller exempelvis deltagit i seminarier inom detta

område. Kanhända "diskussionssvårigheten" hänför sig till den tystnad som beror på abolitionisternas ovilja att avge ömsesidiga löften till, att göra "kompromisser" med, den "deltagande", "pragmatisk-rationella" straffrätt som POT företräder. Varför?

Abolitionisternas kompromissovilja tillskriver POT ett slags förvrängt kritik-medvetande. Han anser att abolitionisternas grundbudskap är det rätta - att minska strukturellt våld - men att det är medlen det är fel på. Han presenterar först en vidlyftig generalisering av straffsystemets karaktär - det är "i grund och botten ingenting annat än ett försök att lösa problem på samfunds-nivån genom politiska beslut" - och härleder från generaliseringen också ett normativt rättesnöre för forskarverksamheten: först en teoretisk analys, sedan ett samhällsengagemang. POT:s påståenden inkluderar en otroligt rik härva av antaganden och självklarheter, och det är inte möjligt att inom ramen för en kort kommentar ta upp dem alla. Mer som en antydan om temata för eventuella framtida diskussioner, berör jag bara några här.

Vilken är för det första den "samfunds-nivå" på vilken straffsystemet och den medlöpande straffrätten verkar? Det förefaller som om vissa stora allmänna frågor om gränsdragningen mellan rätten och det övriga samhället klarnat för POT, frågor som sysselsatt den moderna rättsvetenskapen under hela dess historia. När till exempel rättsteoretikerna fortfarande förvånar sig över rättens kontroversiella självständighet, nöjer sig POT med att reducera det rättsliga straffsystemet till "ingenting annat" än politisk samhällspåverkan. Denna reducering lägger han också fram som ett slags självklarhet: "är väl i grund och botten".

Fungerar den straffrättsliga forskningen för det andra på samma "samfunds-nivå" som straffsystemet, kan straffrättsvetenskapens funktion jämföras med straffsystemets funktion? Kan vi påstå att också den straffrättsliga forskningen "är väl ingenting annat än" etc.? Det är den uppfattning man får när man granskar det pragmatiska val som POT efterlyser. Han särskiljer inte straffrättsvetenskapen från straffrätten med dess straffsystem, utan antar tvärtom att samma lagbundenheter styr bägges verksamhet. Om straffrätten beslutar de politiskt verksamma; straffrättsforskarna är politiskt verksamma, till på köpet "ingenting annat än".

För det tredje kan man fråga sig om "deltagandet" i samhället faktiskt är så entydigt och oproblemiskt att forskarna först kan bestämma vad de forskar i och på vilket sätt - dylika val förefaller lätta för POT - och sedan genom att förlita sig på sina goda intentioner binda sig till beslutsfattarmaskineriet, vars strukturella förutsättningar binder såväl systemenliga som systemkritiska inlägg. Mitt eget inlägg i antologin strävar att bl.a. dryfta frågan om hur en kritik på maskineriets strukturella villkor till och med kunde bidra till berättigandet av ett sådant beslut som kritiken uttryckligen motsatt sig. Om POT verkligen förundrar sig över den inbördes tystnad som råder mellan hans "deltagande straffrätt" och abolitionismen,

kunde han till exempel mera ingående granska sina antaganden baserade uppfattningar om politik. Hans bedömning är full av dem.

Som avslutning på hela denna skenbara "diskussion" vill jag ytterligare beröra POT:s val. Bedömningens sanna läckerbit, dvs. POT:s retoriska betoning - att avskilja en kort deklarativ sats till ett eget stycke i texten - kan tolkas åtminstone på två sätt.

Det första tolkningsalternativet är att POT genom att framhäva sitt val vill säga något om abolitionisternas obeslutsamhet. Inför moraliska dilemman retirerar abolitionisten och öder sin tid på skenbart viktigt teoretiserande. I det fallet anser jag att POT har fel. I de nämnda finländska abolitionisternas arbete ser man deras eget val: de är framför allt forskare och vetenskapare som är intresserade av *den teoretiska grunden för sin politiska bundenhet*. Såsom jag i mitt eget bidrag i antologin strävar att betona, är min text i första hand ett försök att gestalta ett vetenskapligt trovärdigt teoretiskt berättigande för den kritiska straffrättsläran. Jag anser att den av abolitionismen företrädde kritiken är en av aspekterna som hör hit.

Den "deltagande" forskare som POT idealiserar känner för sin del till skillnaden mellan rätt och fel. Saken förefaller inte heller att intressera honom utöver detta. Förlitande sig på sin moraliska intuition och sina goda intentioner är han beredd att möta det straffrättsliga systemet på dess egna villkor, att delta till exempel i ett kriminalpolitiskt beslutsfattande, vars grundläggande etiska utgångspunkt är att berättiga ett strukturellt våld. Detta stämmer så till vida överens med POT:s vetenskapsuppfattning att politiker som känt inte behöver motivera sina ståndpunkter teoretiskt. En vetenskapare måste däremot göra det.

Förmågan att motivera kritik kan knappast anses minska forskningens förtjänster. Exempelvis vissa inlägg mot dödsstraff har varit politiskt effektiva just därför att de varit teoretiskt starka. Å andra sidan kan en teoriinriktad forskare delta i samhälls- eller verksamhetsforskning - genom att till exempel motsätta sig verkställigheten av dödsstraff i ett enskilt fall - på ett sätt som inte kommer fram i hans forskningsarbete (t.ex. Michel Foucaults verksamhet i GIP).

Det andra tolkningsalternativet är motstridigare, även om POT:s egen text ger saken av att stöda det: abolitionisterna har också gjort ett val, men valet är oriktigt, och det är inte heller detsamma som POT:s. I skydd av en svår diskussion och tystnad har abolitionisterna gått sina egna vägar, följt andra val. Tolkar POT tystnaden som ett tecken på sin bristande auktoritet, som han nu senare är ute efter med sina retoriska betoningar?

Eftersom jag känner den person jag skriver om, anser jag det andra alternativet vara omöjligt.

Översatt från finska av Lenita Häggblom.

Panu Minkkinen

Helsingfors Universitet